

AHMEDÎ'NİN BİR MEDHİYESİNDE OSMANLI SOSYAL HAYATINA DAİR İZLER: GAZİ TİPİ-KUL TİPİ

Dr. Ayşe DALYAN*

ÖZ: Her edebî eser dönemini temsil etmektedir. Bu temsiliyet, kendini dönemin zihniyeti, dünya görüşleri, insan görünüşleri, yaşayış biçimleri şeklinde gösterir. Çalışmada dönemini temsil ettiğine inanılan bu kasidenin seçilmesinin nedeni, kasidedeki tahkiyevî anlatım, mahallî kullanımlar ve şiirin sosyal hayatı yansıtmasıdır. Meddahın ağzından bir destanın anlatılmasını hatırlatan metnin dili ve toplumun değerlerini temsil eden ifadeler açısından bahse konu olan kaside büyük önem taşımaktadır. Şair kaside geleneğinde yer alan nesib, girizgâh, medhiye, tegazzül, fahriye ve dua bölümleri ile metnin olay örgüsünü meydana getirir. Örneğin metnin nesib bölümünde kalem ve kılıcın münazarasıyla karşılaşırlar. Kasidenin nesib bölümünde kalemin ve kılıcın üstünlük çabaları sonuçsuz kalınca, kalem ve kılıç, metnin girizgâhında bir hakeme danışma kararı alırlar. Medhiye bölümünde de hakem olarak hükümdar metne girer ve nihayetsiz kalan bu tartışmayı sonlandırır. Bu noktadan sonra metne huzur, eğlence ve bereket hâkim olur. Böyle bir ortamda gazel söylemek yakışacağından şair metnine bir de tegazzül bölümü ekler. Dolayısıyla geleneğin kaside bölümlenme şekli, kurgunun birer parçası hâline dönüşür. Şair bu kurguyla döneminin ideal insanı olan hükümdarı ve onun karşısında yer alan kulun konumunu tasvir eder. Böylece metinden hareketle metnin söylendiği dönemdeki Osmanlı toplumunun pek çok değerine dair işaretler tespit edilmiş olur. Çalışmada bu işaretlerden yola çıkılarak dönemin ideal insan tasavvuruna ve onların yaşayış biçimlerine, dünya görüşlerine ulaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gazi Tipi, Kul Tipi, Yaşayış biçimleri, Dünya görüşü, Zihniyet.

---

* Doğu Akdeniz Üni. Fen-Edebiyat Fak. TDE Böl. ayse.dalyan@gmail.com

The Traces Of Ottoman Social Life in one of Ahmedî's Medhiye (Praise): Veterans Type-Slave Type

ABSTRACT: The reason for choosing this quasida in this study is that the narrative storytelling reflects the local dispositions and the social life of the poetry. Recalling a type of text in which a storyteller is narrating an epic story, the quasida is of great importance in terms of expressions representing the language and the values of society. It is seen that the poet forms a fiction in accordance with the form of quasida splitting. The poet reveals the plot with the sections of nesib (preamble), girizgâh (proem), medhiye (praise to the ruler) tegazzül (lyric poem), fahriye (praise to the poet's own personality) and dua (prayer) existing in his tradition. In the preamble part of the text the discussion of pen and sword will be encountered. After getting no results from the efforts of pen and sword for being predominant, they decided to get advised by a referee in the girizgâh (proem) part of the text. In the medhiye part, the Sultan appears in the text as being the referee and ends this unsolved discussion. At this point of the text peace, fun and abundance dominates the text. The poet adds a lyric poem part into the text, as he thinks it might be suitable to sing a ghazal in such an ambience. In this way the tradition of the quasida splitting becomes a part of the fiction. Through this fiction, the poet describes the position of the ruler as being the ideal person of the period and the slave in front of him. With this signs, this study aims to acquire information on the people of that period, their life styles and world views.

Keywords: Veterans type, Slave type, Life style, World view, Mentality.

Giriş

Sanatın, toplumun içinden doğduğu düşünüldüğünde; sanat eserinin toplumun değerlerini temsil ettiği sonucuna ulaşılır. Her toplum farklı zamanlarda farklı yaşayış biçimlerine, düşünce tarzlarına ve insan tiplerine sahiptir. Temel insan tipleri, yöneten ve yönetilen olmak üzere ikiye ayrılır. Bu iki temel insan tipi yüzyıllar boyunca değişmiş ve gelişmiştir. Tiplerdeki değişimi ve gelişimi insanın içine doğduğu dönemden hareketle ürettiği edebî metinler aracılığıyla tespit edebiliriz. Bu yaklaşımla klâsik Türk şiirinin penceresinden Osmanlı'ya baktığımızda kasidelerdeki toplumu temsil eden katmanların panoramasına ulaşabiliriz. Bir edebî eser olan kasidelerin memduh'a yazılması bizi dönemin ideal insanlarına götürür. Kaside nazım şeklinin bir kasıtlı söylenmesi bu bakış açısıyla yorumlandığında, her kasidenin toplumun içine doğduğu andaki değerleri temsil ettiği ve o değerleri günümüze kadar ulaştırdığı söylenebilir. Böylece Ahmedî'nin *Kaside fi-Bahsi 's-Seyf ve 'l-Kalem* başlıklı kasidesinden hareketle

kasidenin söylendiği dönemdeki toplumun değerlerine, insan görünüşlerine ve yaşayış biçimlerine ulaşabiliriz.¹ Kasidenin söylendiği andaki toplumun değerlerine, insan görünüşlerine ve yaşam biçimlerine ulaşabilmek için de öncelikli olarak metnin anlam birimlerini çözümlememiz gerekir.

Kasideyi metin zinciri; kasidenin anlam birimleri olan beyitlerini de zincirin halkaları olarak düşündüğümüzde metnin olay örgüsüne ulaşabiliriz. Ahmedi'nin medhiyesine bu dikkatle bakıldığında kaside bölümlenme şeklinin, anlam birimlerini oluşturduğu anlaşılır. Bu anlamda metnin Birinci Anlam Birimi kasidenin nesib bölümünden (ilk 29 beyit) oluşur. Bu birim kasidenin belki de en ilginç kuruluşuna sahip bölümüdür. Burada kalem ve kılıç, Türk kültüründeki ve İslam medeniyetindeki değerleri simgeler ve kalem ve kılıç, aralarındaki karşılıklı konuşma ile birbirlerine üstünlüklerini münazara şeklinde kanıtlamaya çalışırlar. Bu anlam birimindeki halkaları (beyitleri) birbirine bağlayan temel kavramlar: “Üstünlük, meziyet, kaynak, görünüş, yaratılış, mizaç, dünya görüşü, uzmanlık...”tır.

Kasidenin İkinci Anlam Birimi (30, 31. beyit), girizgâhtan oluşur. Bu bölüm kasidenin medhiye bölümüne geçiş yapılacağını haber verir. Kasidedeki girizgâhın amacı, nesib bölümünde münazara içinde yer alan kalem ve kılıcın, sonuçsuz kalan tartışmalarını nihayetlendirmek için kendilerine hakem olarak hükümdarı seçtiklerini belirtmesidir. Ataerkil zihniyete² sahip toplumlarda hükümdarın, devlet yönetiminde ve sanatta pek

¹ Söz konusu kaside, *Kasidelerde Zihniyet Değişimi* isimli doktora tezinde eserin zihniyeti etrafında incelenmiştir, ancak bu yazıda metindeki gazi tipini merkeze alan bir çözümleme yapılacaktır.

² Ataerkil zihniyetin bilgi hiyerarşisi sistemine göre üst zihinden alt zihne doğru uzanan Tanrısal bilgiye ulaşabilme şeması mevcuttur. Üst zihin Tanrı'dır ve hâkikati ancak o bilebilir. Tanrısal bilgiyi, başka bir ifadeyle hâkikati anlayabilme ancak Tanrısal töze sahip olanların arasında mümkün olur. Tanrısal töz, İslam dininde 'nur' denilen kavrama denk gelmektedir. Gazâli'ye göre hâkikati anlamak ancak Tanrı'nın insan kalbine bağışladığı nurla mümkün olabilir (Çüçen 2001: s. 55). “Her ne kadar Allah, akılla idrak edilirse de, akla ışık veren yine Tanrı nuru'dur. İnsan Allah'a kavuşma mükâfatındaki yüceliğin değerini, ancak o nur ile anlar ve bulur (Banarlı: s. 123).” İslam dinine göre yaratılanların arasında Tanrısal töz, en çok Hz. Muhammed'de bulunur. Hz. Muhammed, Tanrı'nın sevgisini ve bilgisini en çok kazanmış olması nedeniyle töze en çok sahip olandır. Hz. Muhammed'den sonra peygamberler, melekler, evliyalar gibi tözün bulunma durumuna göre alt zihne doğru uzanan bir hiyerarşi oluşur. İnsan bu hiyerarşide Tanrısal bilgiyi algılamada son sıralardadır. Tanrıya ilişkin ulvî kaynağa ait dinsel bilgiye hiyerarşik yapının içinde ulaşabilme ancak rehber aracılığıyla mümkündür. Buna göre, hâkikati daha iyi yorumlayabilen, daha az yorumlayabilenlere yol gösterir. Bu nedenle hâkikat karşısında aciz kalan insanlar araçlara ihtiyaç duyarlar. Bu noktada Tanrısal töze sahip olan rehberler alt zihinlere hâkikati yorumlamak ve aktarmakla gö-

çok rolü bulunmaktadır. Hükümdar, ataerkil zihniyet yapısında sanatta eleştirmen, toplumun yaşayış biçimini belirleyen kişi ve devlette de otoritenin tek sahibi olarak yer alır. Hükümdar, konuya hâkimiyeti nedeniyle hakem olarak metinde yerini alır. İkinci Anlam Birimindeki halkaları birbirine bağlayan temel kavram bu nedenle “hakemlik” olur.

Üçüncü Anlam Birimi, kasidenin 32 - 67. beyit aralığını kapsayan (35 halka) medhiye bölümüne denk gelmektedir. İncelenen kasidenin diğer anlam birimlerinde olduğu gibi bu anlam birimi de kurgusal açıdan farklıdır. Karşılıklı konuşmalara yer verilen bu anlam biriminde söze artık hükümdar da katılır. Metni orijinal kılan da budur. Ayrıca, kasideye “-dedim, -dedi” gibi meddah anlatım tarzının dahil edilmesiyle kaside, Türk Halk Edebiyatı’na da yaklaşır. Üçüncü Anlam Birimi’ni oluşturan halkaları birbirine bağlayan temel kavram “hükümdara övgü”dür.

Dördüncü Anlam Birimi’nde (68 - 74. beyit aralığı) şair, hükümdara hasbağçede okunan şiirleri temsil eden bir gazel söyler. Ayrıca kasidenin tegazzül bölümü şaire gazel gibi farklı nazım şekillerinde de becerikli olduğunu gösterme fırsatı da vermektedir. Dördüncü Anlam Birimi’ndeki halkaları birbirine bağlayan dönemin aşk anlayışını ve eğlence hayatını temsil eden “hicran, aşk acısı, aşk ateşi, işret, hediye...” gibi kavramlar olur.

Beşinci Anlam Birimi (75 - 79. beyit aralığı), kasidenin fahiye bölümünden oluşur. Şair, bu bölümde şiirleriyle ilgili kendisine olan güvenini okuyucuya / dinleyiciye aktarır. Şair, şiirlerinin bütün dünyayı tesiri altına aldığını ve böylece hükümdarın şöhretinin kendisinin şiirleriyle dünyaya yayıldığını iddia eder. Beşinci Anlam Birimi’ndeki halkaları birbirine bağlayan temel kavram şairin kendisi için söylediği “övgü” ifadeleridir.

Altıncı Anlam Birimi (80, 81. beyit), kasidenin dua bölümünü kapsamaktadır. İki beyit, anlam olarak birbirini tamamladığı (merhun beyitler) için birim tek halkadan oluşur. Altıncı Anlam Birimi’ndeki halkaları birbirine bağlayan temel kavram “dua”dır. Metnin anlam birimlerinde tespit edilen işaretler bizi metinde çizilen dönemin insanlarına ulaştırır.

Gazi Tipi-Kul Tipi: Yaşayış Biçimleri, Dünya Görüşleri

“Tarihî şahsiyetler, içinde yaşadıkları kültür ve medeniyetin mahsulüdürler. Onlar dünya görüşlerini, ahlâk telakkilerini, davranış özelliklerle-

---

revlidirler. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe Dalyan (2016), “Edebiyatta Zihniyet İncelemesi ve Ahmed Paşa’nın Kerem Redifli Kasidesinde Zihniyet Çözümlemesi”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*.

rini çocukluktan itibaren içinde yaşadıkları toplum ve çevreden almışlardır (Kaplan 2007: 101)”. Türkler, İslamlaşma sürecinde, bir taraftan Anadolu’da yapılan akınların efsanelerini dinlerken diğer taraftan yeni dinin akaidini öğrenmeye başladılar. Bu anlatılar sonucunda Anadolu’da yeni bir ideal insan oluşur. Böyle bir ortamda üretilen bu ideal insana ‘Gazi’ tipi denilmektedir:

Her çağın dünya görüşü ile beraber ideal insan ölçüsü de değişir. Ortaçağın ilk asırları, kıymet yapısı ile henüz tevekkülün ve itikâfin uzağındadır. Nitekim kâmil insan değme kimsenin hakkından gelemeyeceği bir el açıklığını ve yürek pekliliğini nefsinde toplamış insan demektir (Ülgener 2006: 71).

Bu özelliklere sahip ‘Gazi’ tipi, Türklerin atalarından gelen, dünyaya hâkim olma ve dünyayı fethetme fikrini, İslamiyet’in gaza fikriyle birleştiren ideal insandır.

Ahmedi’nin *Kasîde fi-Bahsi’s-Seyf ve’l-Kalem* başlıklı kasidesinin insan görünüşlerine ulaşmak için metinde yer alan kalem ve kılıç kavramlarını çözümlenmek gerekir. Kılıç, dolayısıyla demir Türkler de dahil dünyadaki bütün toplumların kutsal objeleri içinde yer alır. Metne bu dikkatle bakıldığında kılıçla bağlantılı olarak demirin Türk kültüründeki ve İslam medeniyetindeki yerini anlamamız gerekir. Türkler, dünyada yaygın olarak kabul edilen dört elemente (hava, su, ateş ve toprak) demiri de eklemiştir (Çağlar 2008: 126). Demir, gökten inen bir Tanrı hediyesidir. Metnin 20. beytinde bu inanış şöyle aktarılmıştır:

“Pes kılıç didi bilürsin bini gökden inmişem”

Demire yüklenen bu değer sadece Türklerde bulunmamaktadır; tarihî birçok kavim ve kültürde bu inanışın izine rastlanmaktadır. Bunun nedeni tarihte kullanılan ilk demirin meteor kaynaklı olduğu varsayımdır. Mısırlılar demire “*göğün armağanı, Sümerlilerse göğün madeni* (Alkan vd. 2014: 3)” demişlerdir. İlkel toplumlar bu madenin kırılmaması, dayanıklılığı gibi birçok özelliklerinden dolayı tılsımlı olduğuna inanmıştır. Türklerin Şaman kültüründe, şamanların üzerinde demir taşıması gibi günümüzde de ölen insanın vücuduna bıçak konulması, yastığın altına demirden üretilmiş cisimlerin konulması hep bu geleneğin devamıdır. Gelenekteki amaç, demir aracılığıyla insanların bilinmeyen mahlûklardan korunmasıdır. Demiri işleyen demirciler de bu toplumlarda kutsal sayılmıştır. Özellikle Türklerde demirci, şaman ile aynı toplumsal hiyerarşide yer almıştır. Türkler demircinin kutsal olduğuna inanmışlar ve demirciye korku ile karışık bir saygı duymuşlardır. Demircinin demiri işlerken demirden güç kazandığı ya da demire sihir yüklediği düşünülmüştür.

Moğolca ve Türkçedeki tarkan sözcüğü, tar/ dar kökünden türemiş ve tur şekline dönüşmüş bir kelime olarak demir ustası anlamına gelmektedir. Bu kelime (tarkhan, turkhan) ayrıca Türk hanı anlamına da gelmektedir (Karakurt 2012: 260). Moğollarda ve Türklerde demirci (tarkhan) sözcüğünün kahraman ve atlı savaşçı anlamlarına geldiği kaydedilir (Sevinç 2013: 621). Demir ile bağlantılı olarak kılıç, kültürlerde egemenliğin ve kahramanlığın simgesi olmuştur. “*Kılıç, insanlık tarihi boyunca birçok topluluk ve toplumca kutsal sayılmış, hatta büyüğü güç atfedilmiş, çoğu kere çeşitli ilahlara, hükümdarlara ve kahramanlara özgü silahlar olarak kabul edilmiştir* (Sevinç 2013: 622)”. Başka bir ifadeyle metinde bu anlayış, “*seküler ve dinî birçok anlam yüklenen kılıç, gücün, hâkimiyetin, adaletin, cesaretin ve yiğitliğin ihtiyat ve yok etmenin sembolü* (Sevinç 2013: 622)” olur. Bu bağlamlar aracılığıyla metne bakıldığında kılıcın, dolayısıyla demirin, metnin kaleme alındığı tarihî süreçteki önemiyle karşılaşılır. Şair, demiri tarkan bağlamıyla düşünür ve bu anlam değerini hükümdarın kişiliğine yükler. Böylece metinde, Türklerde önemli bir kavram olan tarkanlık yiğitliğiyle, savaşçılığıyla, akıncılığıyla ve adaletiyle toplumun ideal kişisi olan hükümdarın kişiliğinde sunulur.

Demirin Arapça karşılığı hadiddir ve demirin İslam inancındaki önemi Kur’ân-ı Kerim’in Hadid suresinden anlaşılmaktadır. Hadid suresinin 25. ayetinde “...*insanların doğru hareket etmeleri için peygamberlere kitap ve ölçü indirdik; pek sert olan ve insanlara birçok faydası bulunan demiri var ettik* (Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl) 1988: 540).” denilmektedir. Şair, metinde (2. beyit) Kur’ân-ı Kerim’de geçen “en-zelne’l-hadîd” nakıs iktibasıyla bu ayeti hatırlatmıştır. Şairin metne bu ifadeyle başlaması, şairin bilinç dünyasındaki İslamî değerlerin önemini vurgulamaktadır.

Metinde gökten indiği iddia edilen demirin, hem Türk kültüründe hem de İslam dininde benzer bir inanışla yer alır. İslam dinine göre evrende dört element vardır. Bunlara anasır-ı erbaa denilir. Anasır-ı erbaa olarak bilinen dört unsur; ateş, su, hava ve topraktır. Metinde demirin bu elementlerden İslam inancındaki toprağa dahil edildiği görülür:

Pes kılıç didi ki aslum oldı hâk-i hoş-nihâd (15. beyit, 1. mısra)

Demir, bilindiği gibi ateş içinde şekillendirilmektedir. Metinde demirin ateş içinde şekillenmesi, sabrın bir alâmeti olarak yorumlanır:

Pes kılıç didi ki od içinde ben sabr iderem (17. beyit, 1. mısra)

Demir ve kılıç, bütün toplumlarda olduğu gibi, yazıldığı dönemi temsil eden bu kasidede de kutsal değerleri barındırır. Bunlardan ilki yukarıda anlatılan 'gökten inme' eylemiyle ilgilidir. Demir, Tanrı tarafından kullara armağandır ki bu da demirin Tanrı katında da önemini gösterir. Metinde demir, rengi ve dayanıklılığı nedeniyle diriliğin ve canlılığın simgesi olarak Hızır'a benzetilir; çünkü Hızır da yeşil giyimlidir:

Pes kılıç didi ki benem Hızır bigi sebze-pûş (17. beyit, 1. mısra)

Metinde *sultânların kemer* (5. beyit)'ini süsleyen kılıç, egemenliğin alâmeti olarak temsil edilmiştir. Bu, toplumlarda çok rastlanan bir simgedir. Özellikle Türklerde kılıç:

Geleneksel birçok toplumda olduğu gibi, güç ve hâkimiyet sembolü olarak egemenlik figürü şeklinde hem hayatta hem de ölümdede etkin bir motiftir. Cumhuriyet öncesine bakıldığında tahta çıkan Osmanlı hükümdarının kılıç kuşanma merasiminde görüldüğü gibi kılıç ve hâkimiyet arasındaki kültürel kod sürdürülmüştür. (...) Eski Türklerde kılıç, hem hukukî hem de dinî bir sembol koduna sahiptir (Sevinç 2013: 622).

Metinde kılıç, kahramanlık, yiğitlik ve adalet anlamlarıyla ilgili olarak birçok inanişe bağlanır. Kılıç *şerri cihândan def* (14. beyit) eder. Toplumdaki *'aybı def* (21. beyit) eder. Akıncıdır ve İslam dini için *memleketleri feth* (8. beyit) eder. Bu memleketlerdeki *küffârı (pâyimâl)* (9. beyit) ayaklar altına alır.

Kılıç hükümdarlık alâmetidir. Yunan Tanrılarında Zeus'un insanları cezalandırmak için kullandığı yıldırım asası demirden yapılmıştır. Aynı şekilde Hint mitolojisinde Shiva isimli kadın Tanrıça da yıldırıma benzeyen bir kılıç kullanır. Şair metinde de "*Kılıcıdur berk-i rahşân* (39. beyit)" diyerek kılıcı yıldırıma benzetir. Kılıcın yıldırım olması, hükümdarın hem olağanüstülüğünü hem de kahramanlığını göstermektedir. Şair kılıcın kahramanlıklarında devlete hizmet etmesi nedeniyle askerî tebayı da işaret eder. Buna göre kılıç, vatanın güvenliğini sağlayan bir bekçidir (4. beyit). Hükümdarın düşmanlarını bir bir yok eder (10. beyit). Savaşta toprakları lale rengine sokar (6. beyit). Hükümdara güç verir (11. beyit). Yenilgisi yoktur (19. beyit). Âleme hükmeder (23. beyit). Kahramandır (27. beyit). Yabancıardan vergi alır (24. beyit). Rüstem'e yiğitlik alâmeti vermiştir (26. beyit). Bütün âlemde itibarı vardır (25. beyit). Devlet adamları onunla şöhret kazanır (7. beyit). Hükümdarın kulu (29. beyit) ve sadık hizmetkârıdır (28. beyit). Zülfikar'dır (39. beyit).

Kalem ve kılıcın münasebeti metnin ilk beyitlerinde verilmeye başlanır. Birbirlerine üstünlük sağlamak ve meziyetlerini sergilemek amacıyla nesib bölümünde iki temsili karakterin diyaloguyla karşılaşılır. Bir sembol olarak kalem, bilgeliği, fazileti ve dinî anlamda da kaderi temsil eder. Şair, temsili olarak sunduğu iki farklı meziyeti, kılıç ve kalemde somutlaştırır ve toplumda şöhrete ulaşmanın iki farklı yolunu dile getirir. Biri yine kılıcı kullanma ustalığına bağlı yiğitlik, diğeri de kalemi konuşturmadaki ustalıktır. Bu meziyetlerin birine sahip olan kişi toplumda şöhrete sahip olur. Hele bir de iki meziyete de sahipse o kişi, toplumun kahramanı hâline gelir. Dolayısıyla metinde toplumun şöhret anlayışını yine savaşçılık yönüyle kılıç temsil ederken; bilgin/âlim yönünü de kalem temsil eder:

*Pes kılıç didi benümle ider ekâbir ululh
Pes kalem didi benümle ider efâzil iftihâr (7. beyit)*

Metnin anlatımına bakıldığında şairin söze Kur'an'dan alıntılıdığı “enzelne'l-hadid (2. beyit)” ve “nun ve'l-kalem (3. beyit)” ifadeleri dikkati çeker. Buradaki amaç, şairin söze kutsal olanla başlamak istemesi ve ilet-tiği mesajların önemini ayetlerle pekiştirmek istemesidir. Böylece şairin düşünceleri ayetlerle meşruluk kazanacaktır. Diğer taraftan şairin kalemlle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'den iktibas ettiği “nun ve'l-kalem(3. beyit)” (“Nûn. Kalem ve onunla yazılanlara and olsun ki, ... (Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl) 1988: 563).”) ayeti ile söze başlamasının nedeni de kalemin Kur'an'da bir sure adı olmasıdır. Böylece şair, kalemin kutsallı-ğını ortaya koyarak söze başlar. Metnin ilerleyen beyitlerinde yine kalemin İslam inancındaki diğer kutsallık boyutu olan Levh-i Mahfuz ile olan ilişkisi hatırlatılır:

Pes kalem didi ki levhi yazmışam bî-iftikâr (20. beyit)

İslam inancına göre Tanrı ilk önce kalemi yaratır. Sonra kaleme ‘yaz’ der. Kalem Tanrı'ya ne yazması gerektiğini sorar. Tanrı da ona ‘ka-der’i yazmasını söyler. Kalem o andan itibaren kıyamete kadar olanları ve olacakları yazacaktır (Şengün 2008: 733). Bu inanıştan dolayı kalem, İslam medeniyetinde büyük önem taşır. Şair de metinde okuyucuya / dinleyiciye kalemin bu fonksiyonunu hatırlatır. Böylece kalem, dönemin kader anlayı-şını temsil eden bir simge olarak metinle günümüze taşınır.

Kalemin kutsal olmasını sağlayan diğer bir unsur da *gayb* (21. beyit) âleminden bilgi aktarmasıdır. Ataerkil toplumların bilgi hiyerarşisinde üst zihni Tanrı temsil etmektedir. Tanrı'dan insana doğru uzanan ve Tanrı tö-zünün (İslam terminolojisinde Tanrı nurunun) insandaki azlığı ve çokluğu esasına dayanan bir hiyerarşi bulunmaktadır. İslam dinine göre Tanrı'dan sonra Hz. Muhammed Tanrı tözüne (nuruna) en çok sahip olandır. Daha

sonra diğer peygamberler, melekler, evliyalar vb. şeklinde devam eder. İnsan bu sıralamada Tanrısal bilgiyi algılamada sonlarda bulunur, çünkü Tanrısal töz insanda çok azdır. Dolayısıyla hakikati anlayamaz ve bir rehber ihtiyacı duyar. Bu noktada insana Kur'an-ı Kerim yol gösterici olur (Dalyan 2015: 8-9). Şair bu zihni yapıyla kalemin, *gayb* âleminden hakikatin bilgisini aktardığını dile getirir. *Gayb* âlemi de yine metnin yazıldığı dönemde toplumun kâinat anlayışını yansıtır. Buna göre *gayb* âlemi alt zihinler tarafından bilinmeyen ama varlığına inanılan bir âlemdir.

Şair kılıçta olduğu gibi kalemin yine kutsal değerleriyle bağlantılı farklı inanışları metnine taşır. Buna göre kalem, din sarayını kuvvetlendirir (4. beyit). Sudan yaratılmıştır (15. beyit) ve Hızır gibi ölümsüzlüğü simgeler (16. beyit). Mümündür. Tanrı için gözyaşı döker (18. beyit) ve Tanrı'dan korkar (22. beyit). Fani dünyanın geçiciliğini bildiği için dünyaya itibar etmez (25. beyit). İdris peygamberden yadigârdır (26. beyit). Hz. Ömer'in adaletidir (33. beyit).

Kalemin taşıdığı dinî mânânın yanında, ilm ve âlim bağlamıyla da, metinde dönemini temsil eder. Buna göre kalem, âlimleri (7. beyit) ve hükümdarı (11. beyit) şöhrete kavuşturur. Adaletin dünyaya hâkim olması için gereken çile neyse ona katlanır (19. beyit). Bilim noktasında kalem, siyasî olarak hükümdara yaptığı destekle metinde yer alır. Ülkenin bekâsını sağlar (8. beyit). Ayrıca iktidardır da (23. beyit). Kalemin sanatkâr rolü de bulunmaktadır. Bu anlamda belagati güçlüdür (27. beyit). Sultanlara lâyük incidir (12. beyit). Hükümdarlara sunulan medhiyedir (28. beyit). Nazm etmenin yanında dünyanın resmini de yapabilmektedir (6. beyit).

Ahmedi'nin medhiyesinde devletin Anadolu topraklarında olduğu, ancak devlet sınırının belirtilmediği anlaşılır. Devlet, kurgusal olarak bütün evreni kapsarken, gerçek anlamda Anadolu etrafında fethedilen topraklardır. Metindeki milletse hem Müslümanlardan hem de gayri müslimlerden oluşur. Metindeki diğer bir önemli nokta ise, metinde geçen memleket kelimesinin anlamıdır. TDK (2005: s. 1875) sözlüğünde memleket: “*Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke; bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, şehir, yurt...*” şeklinde açıklanır. Metinde ise memleket, sözlükten çok farklı bir biçimde, ‘farklı etnik kitlelerin yaşadığı farklı ülkeler, farklı devletler’ anlamıyla kullanılır. Bu ülkeler, devletler fethedilen ya da fethedilecek topraklar olarak metinde geçer.

Şair, metinde kalem ve kılıçla, Türk devletlerinin en önemli özelliği olan akıncı yapısına da işaret eder. Türklerin devlet anlayışında bir karakter olarak yerleşen akıncılık, diğer bir ifadeyle fethetme eylemi metnin neredeyse ilk beytinden son beytine kadar vurgulanır. Ancak aşağıdaki beyitte

vurgulanan diğer önemli nokta, devletin fethetme eylemi sonrasında oynayacağı siyasî ilişkileridir. Bu anlamda kaleme büyük görev düşmektedir, çünkü fethedilen toprakların devlet yönetiminde tutulması ancak akılla sağlanır. Akıl da kaleme aktarılacağı için kalem fethedilen toprakların bâkî kalmasını sağlayan düşünceleri yazar. Böylece metinde kılıç, fetheden yiğit; kalemse bir diplomat olur:

Pes kılıç didi benem kim feth iderem memleket
Pes kalem didi memâlik benden almışdur karâr (8. beyit)

Metinde şair, yiğitliği, savaşçılığı temsil eden kılıçla; bilgiyi, fazileti, iktidarlıkla ilgili düşünceleri temsil eden kalemin işlevlerini dönemin ideal kişisi olan hükümdarda toplar. Şair ilk beyitlerde toplumda ün kazanmış yiğit veya bilgin karakterli kişileri tek yönleriyle sunar, çünkü bu kişiler olsa olsa hükümdara hizmet eden devlet görevlileri olurlar. Beyitlerde tasvir edilen iki meziyet sadece hükümdarda birlikte yer alabilir, çünkü hükümdar mükemmeli temsil eder. Böylece bahsedilen meziyetlerin kime ait olduğu, metnin aslında kimi tasvir ettiği aşağıdaki beyitten anlaşılır. Hem yiğit ve savaşçı(kılıç) hem de politik ve akıllı(kalem) olan ideal kişi bu beyitte sunulur:

Pes kılıç didi ki şehirler benden ister kuvveti
Pes kalem didi ki anlar benden ister iştiâr (11. beyit)

Metinde kalemi akıl olarak algılasak da, metindeki kalemin, kılıcın kavram alanından uzaklaşmadığı görülür. Buna 5. beyitte bir elin kalem tutuşunun hayal ettirilmesi ve bu duruş ile bir atlı insan arasında ilişki kurulması örnek olarak verilebilir:

Didi kılıc kim benem sultânlarâ olan kemer
Pes kalem didi benem sultânlar elinde süvâr

Bu beyitte obje karşısında tavır alan sanatkâr, bakan ve bakılan noktasında kalemi, savaş içinde yer alan bir atlı asker olarak algılar. Böylece metinde hükümdarın belinde kılıçtan kemeri, elinde de atlı süvariye benzeyen kalemi bulunmaktadır. Çünkü o kâğıda hep gaza fikrini yazar. Simgesi olarak kalem ve kılıcın birlikteliği hep bizi, metnin ideal insanına götürür. Yukarıda söylendiği gibi ideal insan hükümdardır. Kasidenin nesib bölümünde üstünlük tartışması yapan kalem ve kılıcın, hükümdara ait iki unsur olduğu, metinde hükümdarın bizzat kendi ağzından dile getirilir:

Ol gelenlere cevâb ol resme virdi pâdişâh
Çün benümsiz arañuzda olmasun bu gîr ü dâr (55. beyit)

Dolayısıyla metinde sunulan kalem ve kılıç, hükümdarın kişilik unsurlarındandır. Bu, metinde Orta Asya kökenli Türk kültüründeki tarkan modelli Alp tipi hükümdar ile İslam sonrası oluşan yeni insanın artık bir kişide toplandığını, dolayısıyla da ortaya yeni bir ideal hükümdar olan Gazi tipinin çıktığını gösterir. Metne göre Gazi tipi, Orta Asya Türk geleneklerine ve İslam sonrası hükümdar anlayışına sahiptir. Bu anlamda Gazi tipindeki hükümdar Gök Tanrı'dan ve İslam inancından gelen değerlerle tasvir edilir. Felekler onun tacını kutsal at nalından, tacındaki pırlantaları da yıldızlardan yapar (38. beyit). Tanrı onu halife olarak seçer (32. beyit). Evren onun için yaratılmıştır (37. beyit). Alemler ona itaat eder (37., 40., 43., 50., 61., ve 80. beyit). Felek onun hizmetkârıdır (40. beyit). Öfkesi kahredicidir (49., 51. ve 81. beyit). Lütü, cehennemi cennete çevirir (19., 46., 50. ve 52. beyit).

İdeal hükümdar çok iyi savaşçıdır. Tek başına bir orduyu yenebilir (42. beyit). İskender onun savaşçılığını görse kıskançlıktan helâk olur (35. beyit). İsfendiyar ile Rüstem onun bir kolunu bile bükemez (41. beyit). Bir gayretle Anadolu'dan Kandahar'a kadar her yeri fetheder (47. beyit). Öyle heybetlidir ki, heybetine ne dünya ne de felekler dayanır (43. beyit). Kılıcı ateş, kılıcının kıvılcımı ölümdür (44. beyit). Kılıcının bir dışından Zülfikar yapılmıştır ve o, Hz. Ali gibi yiğittir (33. beyit). Hükümdarın fiziki özelliklerinden elleri deniz, parmaklarındaki halkalar incidir (44. beyit). Adalette Hz. Ömer'dir (33. beyit). Onun hükmü zamanında kurt ile kuzu dost olmuş (36. beyit), fitnelik ve zulüm bitmiştir (48. beyit). 21 Mart'ta gece ve gündüzün eşitlenmesi bile onun adaletinin sayesinde olmuştur (57. beyit). Eğlencesindeki çalgıcı Zühre'dir (67. beyit).

Metinde kalem ve kılıçla bağlantılı olarak ideal hükümdarın tasvirini yapmak isteyen şair, hükümdarı, tarihî ve dinî şahsiyetlere teşbih eder. Şair bu anlamda hükümdarını İran kültüründeki hükümdar Cem'e; peygamberlerden Hz. Süleyman'a, Hz. Dâvûd'a (32. beyit) ve Hz. İdris'e (26. beyit) benzetir. Tarihî şahsiyetlerden de Hz. Süleyman'ın veziri Asaf'a (32. beyit) ve halifelerden Hz. Ömer'e ve Hz. Ali'ye (33. beyit) benzetir. Bütün bu şahsiyetlere bakıldığında hepsinin ilk demiri bulan, ilk zırh yapan, ilk halkı sınıflara ayıran, âlemlere hükmeden vb. özellikleriyle İslam medeniyetinde yer alan kişilikler olduğu anlaşılır.

Metindeki benzetmelere bakıldığında hükümdarın, yiğitlik ve aklın birleştiği kişiler arasında Tanrı tarafından seçildiği anlaşılır. Böylece metinde, İran mitolojik kahramanlarından Rüstem kahramanlığı, Cem hem kahramanlığı hem de bilgeliği; Makedonyalı İskender yine hem kahramanlığı hem de aklı; Peygamberlerden Hz. İdris aklı, Hz. Süleyman aklı, adaleti ve kahramanlığı; halifelerden Hz. Ömer aklı ve adaleti, Hz. Ali hem

aklı hem de kahramanlığı simgeler. Benzetme amacıyla anılan bu şahsiyetlerden yine mitolojik anlamda yer alan Rüstem, İsfendiyar, İskender ve Cem, metinde bahsedilen hükümdardan daha düşük seviyede kahramandır, ancak İslam dünyası ile bağlantılı şahsiyetler bahsedilen hükümdarla aynı seviyede olarak algılanırlar.

Şairin dinî şahsiyetlere telmihte bulunmasını biraz daha açtığımızda bu şahsiyetlerin ideal insanın kişilik unsurlarını somutlaştırmada bir yöntem olarak kullandığını görürüz. Bu anlamda metin, telmih açısından çok zengindir. Şaire göre bütün bu meziyetleri hükümdara Tanrı bir armağan olarak vermiştir ve tıpkı peygamberleri seçişi gibi, onu da hükümdar olarak seçmiştir. Bu anlamda hükümdar, kutsanan ve dinî değerleri kendisinde toplayan ideal hükümdardır:

*Mîr Sülmân-ı Süleyman-kadr ü Âsaf-ma 'rifet
Kim halîfe itdi cihâna Hak anı Dâvud-vâr (32. beyit)*

Metinde hükümdar, kutsallık açısından veliler gibi keramete sahip bir kişi olarak sunulur. Şair, hükümdarını kutsallaştırır ve onu insanüstü değerlerle hayal eder. Böylece şair, hükümdarını hem insanüstü olarak algılanmasını hem de onun bir veli gibi hayal edilmesini sağlar. Kerametler, velilere has bir özelliktir ve sıradan insanlar velilerin gösterdiği bu kerametlere karşı acebe düşerler. Bu ataerkil zihniyetin hakikate erişmedeki bilgi hiyerarşisini işaret eder. Ataerkil zihniyetin bilgi hiyerarşisine göre üst zihin Tanrıdır ve hakikat de Tanrısal bilgidir. Buna töz denilmektedir. Töz, üst zihin olan Tanrı'dan alt zihin olan insana doğru yansıyarak uzanan bir bilgi hiyerarşisi oluşturur. Tanrısal bilgiye en yakın olan peygamberler Tanrısal töze en çok sahip olanlardır. Bilgi hiyerarşisindeki töz sıralamasını melekler, evliyalar takip eder. İnsan, Tanrısal bilginin töz sıralamasında son sıralardadır (Dalyan 2015: 8-9). Böylece Tanrısal bilgiye insana nazaran daha çok sahip olan velilerin gösterdikleri kerametler karşısında alt zihin olan insanlar hayrete düşerler. Şair hükümdarını, töz sıralamasındaki üst zihinlerden olan velilere benzeterek toplumdaki ataerkil zihniyetin bilgi hiyerarşisini metninde temsil etmesini sağlar. Bütün bunlar aracılığıyla hükümdarını över.

*Ol 'Ömer 'adl ü Hasen-hulk u 'Alî-dildür velî
Kılıcından künd-dendân olur anuñ Zû'l-fikâr (33. beyit)*

Metinde simge olarak sunulan kılıç, hükümdarlık ve egemenlik kavramlarını temsil eder. Buna göre kılıcın, dolayısıyla hükümdarlığın altından ve gümüşten (13. beyit) makamı bulunmaktadır. Demirde olduğu gibi, altının da kültürlerde simgelediği bir takım anlam değerleri bulunmaktadır. Mircea Eliade, altının ölümsüzlüğü ve egemenliği simgelediğini söyler

(Eliade 2011: 55, 56). Metinde kılıcın hükümdar tarafından tutulduğu yer, altın ve gümüşdür. Böylece şair metinde övgüsünü yaptığı hükümdarın gücünü ve egemenliğini bir başka yolla tekrar vurgular.

Metinde toplum tabakalarından kul (29. beyit), halayık (46. beyit) toplulukları ve bu toplulukların yaşam biçimleri hakkında izlere de rastlanır. Kul, TDK Türkçe Sözlüğü'nde (2005: 1247): “*Tanrı'ya göre insan, köle*” olarak açıklanmaktadır. Halayık ise “*Kadın köle, cariye (2005: 833)*”dir. Metinde bu kavramlar şöyle geçer:

*Pes kılıç didi ki şâha ben **kulam** beste-kemer
Pes kalem didi ki baña dahı budur resm-i kâr* (29. beyit)

*Lutfinuñ feyzini görüp bu **halâyık** üstine
Şerme-sâr oldı anuñ-çundur döker ebr-i bahâr* (46. beyit)

Kul ile halayık kelimelerinin sözlükteki anlamları ile metindeki anlamının, “köle” ortak paydasında bulunduğu görülür. Böylece metnin kalem alındığı zamanda bir köle tebasının varlığı sezdirilir. Köle, “savaşta tutsak alınmış, alınıp satılan insan” anlamıyla metinde kullanılmaz. Metinde köle, hükümdara hizmet eden, hükümdarın emri altında bulunan kişi olarak anlamlandırılmalıdır. Bu durumda hükümdar dışında kalan herkes, hükümdarın kuludur. Hükümdar onlara isterse lütuf gösterir. İstemezse onları kahreder, çünkü kullar bir nesne gibidir ve hükümdar onların sahibidir. Bu metinde şöyle temsil edilir:

*Ol gelenlere cevâb ol resme virdi pâdişâh
Çün benümsiz arañuzda olmasun bu gır ü dâr* (55. beyit)

Bu anlamıyla metin, toplumu temsil eden kulun istediği ideal yöneten figürünü bir kaside aracılığıyla gerçek hükümdarına sunar. Böylece, hükümdarından kasidesinde idealize ettiği bu hükümdar figürüne uymasını ister.

Metinde işaret edilen kul tabakasının iman eden kişiler olduğu anlaşılır, metinde kulların Müslüman oluşları *Pes kalem didi ki mü'min gerek ola eşk-bâr* (18. beyit) mısrasından anlaşılmaktadır. Hükümdarın makamına kullar, meşakkatli (45. beyit) bir şekilde de olsa girip çıkabilir.

Metinden hareketle dönemin hâkim zihniyetine ulaşmak için metinde işaret edilen dünya görüşlerinin izlerini de takip etmek gerekir. Metinde bu izlere dikkat edildiğinde ataerkil zihniyetin dinî yaşam tarzına dayalı dünya görüşlerinin yer aldığı görülür. Bunlar İslam'ın en önemli değerlerinden olan sabretmek (7. beyit), Tanrı'dan korkmak (22. beyit), batıldan uzak durmak (9. beyit), kadere inanmak (20. beyit) ve fâni dünyaya

kanmamak (25. beyit) sayılabilir. Metinde din merkezli hâkim zihniyetle bağlantılı olarak İslam dinindeki cennet (34. beyit), cehennem (50. beyit), gayb (21. beyit), dünya (25), felekler (36. beyit) kavramları, yine metnin dünya görüşüyle ilgilidir.

Metnin olay örgüsünde yer alan bahar tasviri de dönemini temsil eder. Metinde kalemin ve kılıcın, hükümdarın huzuruna çıktıktan ve hükümdarın onlara “ikiniz de bana aitsiniz, savaşımayın!” uyarısından sonra kasidede bahar tasviri yapılmaya başlanır. Buradaki bahar (56 ile 67. beyit aralığı), kasidenin bütünü itibariyle düşünüldüğünde, hükümdarın halkına sağladığı adalete dayanan huzuru simgeler. Bu beyitler, döneminin zaman anlayışını göstermesi açısından da önemlidir. Dönemin rindane bakış açısıyla zamanın geçiciliği ve zamanın geçiciliğinden dolayı yiyip içip eğlenmek gerektiği (64. beyit) vurgulanır. Bu beyitlerin bir diğer önemli noktası da, dönemin eğlence anlayışlarını yansımasıdır. Baharda güzel kızlar servi ve ardıç ağaçlarının altında güzelliklerini sergilerler (63. beyit), temsilî olarak Cem (64. beyit), nergis ve lale (62. beyit) de orada şaraplarını yudumlamaktadır. Hükümdar bu bahçeye gelirken dağ, hükümdarın geçtiği yollara zümrütler; bahçe de, altınlar ve gümüşler (61. beyit) saçır. Bu tablo hükümdara düzenlenen eğlence için hasbağçeye gidişini ve giderken önünde cariyelere ve kullara saçılan altınları hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi Türklerin eğlence kültüründe Toy geleneği önemli bir yer kaplar. Hükümdarlar, halkıyla iyi bir iletişim kurmak ya da zaferler/fetihler gibi güzel olayların, halkıyla paylaşılmasını sağlamak için büyük eğlenceler düzenlerler. Türklerde Orta Asya’dan gelen ve “Toy” olarak adlandırılan bu eğlenceler zamanla İrani geleneğin etkisiyle içkili şölenlere dönüşmüş ve Osmanlı da bu şöleni bir *“devlet töreni hâlinde resmileştirmiş; böylece Türk devlet geleneğinde hayatî bir önem taşıyan toy ve şölen geleneği İrani gelenekle bağdaştırmıştır”* (İnalçık 2006: 231).

Hükümdar (61. beyitte söylendiği gibi) hasbağçede tahtına oturur ve burada gül yüzlü sevgililerin sunduğu şarabı içer. Artık eğlence başlamalıdır. Hükümdarın nedimlerinden olan şair hemen bir gazelle eğlenceyi başlatır. Bu gazel, kasidenin 68 ile 74. beyit aralığını kapsar ve kasidenin teğazzül bölümüdür. Gazele sazıyla Zühre (67. beyit) eşlik eder. Bu beyitlerin önemli noktası beyitlerde aktarılanların dönemin saray eğlencelerinin tasvir edilişi ve dönemin gazellerinde bulunan aşk, âşık ve sevgili anlayışının temsilidir. Metnin hükümdara yazılan bir övgü olmasından dolayı gelenekte olduğu gibi sevgili hükümdardır. Metnin geneli düşünüldüğünde bu bölümde tasvir edilen zalim sevgili ile hükümdar; çaresiz âşıkla da kul işaret edilir. Böylece kul, biliçaltına yerleşen hükümdar karşısındaki aciz kul psikolojisini dile getirir.

Kelimelerin anlam dünyasına bakıldığında İslamî düşünce tarzını temsil ettikleri görülür, ancak bu, kahramanlıkla ilgili dünyayı algılama biçimine dayanan anlam değerlerini taşıyan kelimelerin karşısında sayıca azınlıkta kalır. Metne bu açıdan bakıldığında metnin 26 beytinin, *Hâlik* (1. beyit), *Mümin* (9. ve 18. beyitler) ve *Bismi'llah* (71. beyit) gibi, dinî kelimelerle örüldüğü görülür. Metne kelimelerin kahramanlık ile ilgili anlam boyutuyla bakıldığında da, 37 beyitle karşılaşılır. Bu rakamlar da gösteriyor ki, metinde hükümdarın yiğitliği diğer vasıflarından çok daha önemlidir. Kuşkusuz bu da dönemin ideal insanı olan Gazi tipiyle ilgilidir.

Metnin 56. beytinde ve sonrasındaki beyitlerde döneminin bahar anlayışını temsil eden ifadelerin kullanıldığı görülür. Tasvir edilen bahar, hükümdarın kullarına sağladığı huzuru ve saadeti temsil ettiği yukarıda söylenmiştir. Burada bahsedilmesi gereken bir diğer önemli nokta baharla, toprağın canlanmasının ve doğanın yeşermesinin ifade edilmesidir. Metinde 60. beyit (*Bah ki nice tâze vü ter gül bitürmiş huşk-hâk*) toprakta biten gül imajıyla yeniden doğuşu hatırlatır.

Metnin kuruluşunda sık sık yer alan “*Pes kılıç didi*”, “*Pes kalem didi*” gibi kullanımlar yukarıdaki beyitlerdeki ifade tarzlarıyla birlikte düşünüldüğünde meddahları hatırlatmaktadır. Bu anlamda metindeki geleneksel meddah anlatım biçimi, kaside geleneği anlatım tarzının önüne geçer.

Metinde çizilen ideal hükümdarın dinî yaşam tarzı ataerkil zihniyeti temsil ederken, devletin yönetim şekli Orta Asya kökenli otoriter yapı olur. Metinde hükümdarın otoriter, kahraman ve savaşçı yönlerinin vurgulandığı görülür. Metnin kul tipinin dinî değerlere bağlı bir yaşama sahip bir kul olması ve devletin otoriter değerlerle çerçevelenmiş bir yönetim şekliyle kurulması, bu yapının içindeki yaşayış özelliklerinin oluşturduğu dinî dünya görüşü ataerkil zihniyetin de içinde bulunduğu, ancak hâkim zihniyet olarak otoriter zihniyetin temsil edildiği sonucuna ulaştırır

Sonuç

XIV. yüzyılın ikinci yarısıyla XV. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Ahmedî'nin *Kasîde fî-Bahsi's-Seyf ve'l-Kalem*'i, kılıç ve kalem kavramları üzerine kurulur. Metinde kılıç da kalem de hükümdarlığın simgesidir. Kılıç, hükümdarın egemenliğini ve askerî gücünü temsil eder. Bu da ideal hükümdarın Türk kültüründeki demirci ve savaşçı olan tarkan özelliğine sahip olduğunu gösterir. Böylece metindeki ideal hükümdarla Orta Asya kökenli **Alp tipi** işaret edilir. Metindeki ikinci simge kalemdir. Kalem metinde İslamî inançtaki kaderi, bilgeliği ve fazileti temsil eder. Şaire göre bu iki unsur hükümdarın kişiliğinde bulunması gereken özelliklerdendir. Her

iki unsurun Kur'ân-ı Kerîm'de birer sure isimleri olması da bu unsurların dinî değerlerinin önemini vurgular. Böylece her iki kültürün birleşmesiyle ortaya **Gazi tipi** ideal hükümdar çıkar. Hükümdar, din için savaş yapan kişidir ve gücünü hem İslamî değerlerden hem de Orta Asya kökenli kılıca dayalı yiğitlikten alır. Hükümdar yiğitlikte İskender'e benzer. Metinde, İran efsanesinin kahramanlarından olan Rüstem ve İsfendiyar, hükümdarın bir kolunu bile bükemez, hatta hükümdar bir orduya rahatlıkla karşı koyabilen olağanüstü özelliklere sahiptir. Henüz bütün dünyayı fethetmemiş olsa da bir gayretle bütün dünyayı fethedebilecek kabiliyettedir. Âlemlerin itaat ettiği hükümdarın öfkesi kahredici, lütfu ise cehennemi cennete çevirebilecek bir yapıdadır. Böylece savaşçılığı ön planda olan hükümdarın otoriter bir yapıda olduğu anlaşılır.

Ahmedî'nin medhiyesinde **Kul tipi**, kul-halayık toplulukları isimlendirilmeleriyle temsil edilir. Böylece metinde **Kul tipi** hükümdara hizmet eden, hükümdarın emri altında yaşamını sürdüren kişiler olarak tanımlanır. Bu tip, hükümdar dışında kalan herkesi kapsar. Hükümdar karşısında aciz olarak çizilen kullar, kaderlerine razı olmak durumundadırlar. Hükümdar, onları isterse lütuflarıyla şereflendirebilir; isterse kahredebilir bir yapıdadır. Çünkü kullar birer nesne olarak hükümdarın sahipliği altında yaşarlar. Böylece katılaştan otoritenin aciz yapısını oluştururlar. Metinde kul tipini temsil eden şair, kulların hükümdarları karşısındaki aciziyetini kaside nazım şekliyle dile getirmiş olur. Sonuç olarak **Kul tipi** Tanrı'dan korkan, batıldan uzak, kadere inanan, bu dünyanın fani oluşunun farkında olan ve yönetimden memnun olan bir tiptir.

Metindeki zaman bahardır ve bahar hükümdarın kullarına sağladığı huzuru simgeler. Bu huzurlu zaman diliminde hasbağçede gazeller eşliğinde eğlenceler düzenlenir. Çünkü hükümdar, temsil ettiği dinî değerler ve fethettiği diyarlar nedeniyle kullarının takdirini kazanmış ve onları mutlu etmiştir. Böyle mutluluklar da toy gibi büyük şölenlerle kutlanmalıdır. Bu anlamda metnin dönemini temsil etmesi ve döneminin insan görünüşlerini, yaşam biçimlerini yansıtmaya açısından önemli bir kaynak olduğu sonucuna ulaşılır.

Ahmedî'nin medhiyesinden hareketle ulaşılan sonuçların arasında bahsedilmesi gereken bir diğer önemli özellik de hem şekil hem de içerik açısından kaside nazım şeklidir. Kaside nazım şekli bir bütünsellik içinde incelenmeli ve çözümlenmelidir. Böylece belli bir niyetle kaleme alınan kaside anlaşılır hâle geleceği gibi, kasidenin en küçük birimi olan beytin de kaside içindeki yeri ve önemi daha net tespit edilebilecektir. Kaside nazım şekli klâsik Türk şiir geleneğinde yer alan bir nazım şekli olsa da, bu

nazım şeklinin merkezinde şairin bir niyet doğrultusunda şiiri kaleme aldığı yargısı bulunur. Kasidelerin bölümlenmesi, şairin niyeti doğrultusunda şekillendiği için, kasidelerin en küçük birimi olan beyitlerin kendi içinde bağımsız olarak incelenemeyeceği, dolayısıyla her beytin belli bir kurgunun parçası olduğu sonucunu vermiş ve kasidenin bütünsellik içinde incelenmesi gerektiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla metinde yer alan nesib/teşbib, girizgâh, tegazzül, medhiye, fahriye ve dua şairin tasvir etmek istediği hükümdarın hasbağçe eğlencesini aktaran bir kurguya dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Yaşar (1988). *Ahmedî Divanından Seçmeler*. T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____. *Ahmedî Dîvân*, T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ALKAN, Duygu (2014). “Demir Tarihi I: Eski Çağlarda Demirin Mitolojisi Ve Gündelik Kullanımı”. *Metalurji ve Tarih*, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. Meb., İstanbul.
- ÇAĞLAR, Birsal (2008). *Türk Mitolojisinde Dört Unsur Ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- ÇÜÇEN, A. Kadir (2001). *Bilgi Felsefesi*. Asa Kitabevi, Bursa.
- DALYAN, Ayşe (2015). *Kasidelerde Zihniyet Değişimi*. Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- _____. (2016). “Edebiyatta Zihniyet İncelemesi ve Ahmed Paşa'nın Kerem Redifli Kasidesinde Zihniyet Çözümlemesi”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences of the Turkish World, Ahmet Yesevi Üniversitesi*, S. 78, Yaz, Ankara.
- Ebü Ca'fer Muhammed Bin Cerîr'üt-Taberî. *Tarih-I Taberi C. 1*. Çev: Faruk Gürünca. İstanbul: Sağlam Yayınevi.
- ELIADE, Mircea (2011). *Demirciler ve Simyacılar*. Kocabacı Yay., İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (2007). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -Tip Tahlilleri-* Dergah Yay., İstanbul.
- KARAKURT, Deniz (2012). *Türk Mitolojisi Ansiklopedisi*. www.bilinmeyenturk-tarihi.com (Erişim Tarihi: 14.12.2014)
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl)* (1988). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık, Ankara.

SEVİNÇ, Bayram (2013). “Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi”. *Turkish Studies*, Ankara, S: 8/6.

ŞENGÜN, Necdet (2008). “Klâsik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri (Kalemiyeler)”. *Turkish Studies*, Ankara, S. 3/4.

Türkçe Sözlük (2005). TDK Yayınları, Ankara.

ÜLGENER, Sabri (2006). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. Derin Yay. , İstanbul.

EK:

KASİDE Fİ-BAHSİ’S-SEYF VE’L-KALEM³

1. *Çün demür-ile kamışı kıldı Hâlik âşikar
İtdi kılıçla kalem çoh dürlü bahs ü kâr-zâr*
2. *Didi evvel fahr idiben kılıc kim ol benüm
Kim benüm-çün didi “enzelne’l-hadîd” ol Kirdgâr*
3. *Eyle virdi pes cevâbını anuñ anda kalem
Kim benüm-için didi “nun ve’l-kalem” Perverdigâr*
4. *Kılıc aña didi kim benüm iledür pâs-ı mülk
Pes kalem didi benem dîn kasrın iden üstüvâr*
5. *Didi kılıc kim benem sultânlara olan kemer
Pes kalem didi benem sultânlar elinde süvâr*
6. *Didi kılıc yir yüzi binümle olur lâle-gün
Pes kalem didi benümledür cihân nakşı nigâr*
7. *Pes kılıç didi benümle ider ekâbir ululih
Pes kalem didi benümle ider efâzıl iftihâr*
8. *Pes kılıç didi benem kim feth iderem memleket
Pes kalem didi memâlik benden almışdur karâr*

³ Metin (Çalışma Yaşar Akdoğan’ın *Ahmedî Dîvân*’ı isimli çalışmasından alınmış ve metin üzerinde değişiklikler yapılmıştır.)

9. *Pes kılıç didi benem küffârı iden pâyimâl
Pes kalem didi benem mü'minleri iden pâyidâr*
10. *Pes kılıç didi ki şehir düşmenin sayd iderem
Pes kalem didi benem anları eyleyen şikâr*
11. *Pes kılıç didi ki şehir benden ister kuvveti
Pes kalem didi ki anlar benden ister iştihâr*
12. *Pes kılıç didi benim çoh gevherüm vardur 'ayan
Pes kalem didi benem hod bahr-ı dürr-i şâh-vâr*
13. *Pes kılıç didi ki sîm ü zer-durur baña makâm
Pes kalem didi ki bahr-ı müşgdür baña diyâr*
14. *Pes kılıç didi benem şerri cihândan def' iden
Pes kalem didi benem her hayrı iden ihtiyâr*
15. *Pes kılıç didi ki aslum oldı hâk-i hoş-nihâd
Pes kalem didi ki benim aslum âb-ı hoş-güvâr*
16. *Pes kılıç didi ki benim Hızr bigi sebze-pûş
Pes kalem didi suya saldum benimdi ol şî 'âr*
17. *Pes kılıç didi ki od içinde ben sabr iderem
Pes kalem didi katısın nûr idemez seni nâr*
18. *Pes kılıç didi ki handânam degülem türş-rüy
Pes kalem didi ki mü'min gerek ola eşk-bâr*
19. *Pes kılıç didi dürüstem ben şikestüm hiç yoh
Pes kalem didi şikest itdüm Hak-ıçun ihtiyâr*
20. *Pes kılıç didi bilürsin beni gökden inmişem
Pes kalem didi ki levhi yazmışam bî-iftikâr*
21. *Pes kılıç didi ki kamu 'aybı ben def' iderem
Pes kalem didi benim hod kamu gayba râz-dâr*
22. *Pes kılıç didi benim hoş-reng ü gâyet ten-dürüst
Pes kalem didi itdi bini havf-ı Hak zâr u nizâr*

23. *Pes kılıç didi ki hükmüm 'âleme olmuşdur revân
Pes kalem didi ki var bende dahı bu iktidâr*
24. *Pes kılıç didi ki illerden ben aluram harâc
Pes kalem didi kamusun ben iderem iddihâr*
25. *Pes kılıç didi cihânda olmuşam ben mucteber
Pes kalem didi cihâna nîşe ideler i'tibâr*
26. *Pes kılıç didi ki Rüstem 'den virürem ben nişân
Pes kalem didi ki uş İdrîs 'den ben yâdigâr*
27. *Pes kılıç didi şecâ'at bende vardur bî-hisâb
Pes kalem didi belâgat bende vardur bî-şümâr*
28. *Pes kılıç didi benem sultânlara hidmet-güzîn
Pes kalem didi benem anlara hoş-midhat-güzâr*
29. *Pes kılıç didi ki şâha ben kulam beste-kemer
Pes kalem didi ki baña dahı budur resm-i kâr*
30. *Pes kılıç didi dur imdi varalum şeh katına
Tâ ki da 'vimüzi bizüm kat' ide ol nâm-dâr*
31. *Başı üstine kalem kılıc-ıla oldu revân
Girdiler ol pâdişahuñ hazretine rûz-bâr*
32. *Mîr Sülmân-ı Süleymân-kadr ü Âsaf-ma 'rifet
Kim halîfe itdi cihâna Hak anı Dâvud-vâr*
33. *Ol 'Ömer 'adl ü Hasen-hulk u 'Alî-dildür velî
Kılıcından künd-dendân olur anuñ Zülfekâr*
34. *Şehr ü kişver olalı yüzbiñ göz-ile bu felek
Aña hem-tâ görmedi görmeyiser bir şehriyâr*
35. *Kanı İskender ki göre-y-di nic' olur dünyede
Harb ü darb ü bezm ü rezm ü hazm ü 'azm ü gîr ü dâr*
36. *Memleketde pâdişâh olalı 'adlinden anuñ
Gürg ü miş ü bâz ü kâz oldu birbirine câr*

37. *N'ola oldu-y-ısa bu 'âlem müsahhar hükmine
Çün anuñçün yaradıldı encüm ü çarh ü medâr*
38. *Atunuñ na'lin felek anuñçün itmiş tâc-ı ser
Tarf-ı zer bağladı cevzâ aña oldu cân-dâr*
39. *Kılıcıdur berk-i rahşân atlarınıñ üni ra'd
Süñüsüdür ejdehâ vü ohıdur perrende-mâr*
40. *Dökdi gerdûn ayagina varını tâ mihr ü mâh
Hidmeti hakkından anuñ girü kaldı şerme-sâr*
41. *Bu meliklerden kim ide ceng anuñla ki anuñ
Bir kolına turamaz biñ Rüstem ü İsfendiyâr*
42. *Kâr-zâr idem diyen bu pâdişâhuñ 'ahdi-le
Ne 'aceb ger kalur ise kılıcından kâr-zâr*
43. *Şehr ü kal'a heybetine nice döyiser anuñ
Kim aña 'âsî olursa yihıla bu nüh-hisâr*
44. *Elleri ol bahrdur kim dürridür aña hubâb
Kılıcı şol od-durur kim mergdür aña şerâr*
45. *K'anı yümnile bulayım diyü katında kabûl
Aña virmişdür yemîninden ne kim versa yesâr*
46. *Lutfinuñ feyzini görüp bu halâyık üstine
Şerme-sâr oldu anuñçündür döker ebr-i bahâr*
47. *Himmeti ger memleket almaga itse ârzû
Az zamândan Rûm'dan feth eyleye tâ Kande-hâr*
48. *Zulm yihıldı olalı 'adli anuñ pâsbân
Fitne uyıdı olalı bahtı anuñ hûşyâr*
49. *Kahrınıñ nârını çün kim yâd ider düşmeni
Katre katre yüregi kan olur eyle kim enâr*
50. *Yahmaya tamunuñ odı bir nefes kâfirleri
Ger anuñ lutfi hevâsı tamuya ide güzâr*

51. Ger kıla kahrı yili bir lahza bustâne güzer
Âteşin ola mizâcında kedûyla hıyâr
52. Ger bula ol şeh elinden hâsiyet ebr-i hazân
Kand bitüre söğüt la 'liledür serv ü çenâr
53. Düşmenüñ yavuz adı n'irede kim añıla
İt dahı işidür-ise bi'llah andan ide 'âr
54. N'ola sındı bigi hasmı iderise ıztırâb
Çün şehüñ havfından eriyüp ana irdi ıztırâr
55. Ol gelenlere cevâb ol resme virdi pâdişâh
Çün benümsiz arañuzda olmasun bu gîr ü dâr
56. Bah ki nicesi müverred levn oldı gülsitân
Gör ki nicesi mutavves-reng oldı sebze-zâr
57. Pâdişâhâ husrevâ şâhâ bahâr irişiben
Uş berâber oldı 'adlûñ bigi leyl-ile nehâr
58. Gel varalum mürgzâr içinde hoş işidelüm
Kim nicesi nâle ider 'ışk elinden mürgzâr
59. Nûş kıl zerrîn-kadehden bâde-i yâkût-reng
Kim bulitdur gevher-efşân u hevâdur müşg-bâr
60. Gör ki nice lâle vü nergis getürmiş hâreler
Bah ki nice tâze vü ter gül bitürmiş huşk-hâk
61. Tağa bah kim yoluña nice zümürüdler saçar
Bâgi gör kim ayaguña sîm ü zer ider nisâr
62. Lâle almışdur eline sebzede zerrîn-kadeh
Çünkü gördi nergisüñ başında var-durur humâr
63. Kanda bahsañ lâle vü nesrîn-durur hem nesteren
Kanda varsañ nergis-i ra'nâ-durur serv ü 'ar'âr
64. Rûzigâruñ hâlini çün kim bilürsin nicedür
Komagıl câmu elüñden bir dem iy Cem zinhar

65. *Tûtîye beñzer reyâhîn çevresinde servbün
Kevsere beñzer riyâzuñ arasında çeşmesâr*
66. *Mevsim-i güldür şehâ gül-zâr içinde oturub
Câm-ı gülgün virsün elüñe nigâr-ı gül- 'izâr*
67. *Bülbülüñ sâzın işidüp bir gazel geldi dile
Kim diler Zühre ki ide çengine destânın târ*
68. *Yazmadı can levhi üstine yüzüñ bigi nigâr
Nakş ideli ay u günüñ şemsesin sûret-nigâr*
69. *Fürkatüñüñ hasretinden gözlerüm yaşın gören
Dir ki hergiz görmedüm kim la 'l mevc ura bihâr*
70. *Gözlerümden dökülürken şem ' bigi hün u âb
Nişe düşmişdür 'aceb bilsem yüregüm böyle hâr*
71. *Kasdı cân-ısa gözüñüñ aña Bismi 'llah fidâ
Ben dahı cehd iderem kim gide boynumdan bu bâr*
72. *Ayaguña tuhf'ideydüm cânım olmasaydı 'ayb
Tuhfe itmek ol 'azîze bir metâ ' ki ola h'âr*
73. *Zulmetini gicenüñ saçuñ bigi sorsañ nedür
Göklere çıhdı benüm âh u düütüninden buhâr*
74. *Ahmedî vasfını ider ol leb ü dendânınuñ
Anuñ-ıçun nazm oldı la 'l ü dürr-i şâh-vâr*
75. *İşidicek söz anuñdur gûş aña dutmah gerek
Ger hakikat ger kinâyet ger mecâz ü müste 'âr*
76. *Bahtiyârâ bu söze kimse cevâb eydür-ise
Gözlerümde nakşı itmege anı idem ihtiyâr*
77. *Olmaya gün nûrı resmiyile hergiz münteşir
K'ol ulu aduñ benüm nazmumla buldı intişâr*
78. *Niçe kim eshârda görine envâ '-ı ziyâ
Niçe kim eş 'ârdan dirile elvân-ı simâr*

79. *Devletüniñ bâğı şöyle tâze olsun kim añâ
Tâ ebed irişmeye mihnet hazânından gubâr*
80. *Encüm olsun saña yâr ü âsumân olsun mutî‘
Devlet olsun saña hem-reh baht olsun saña yâr*
81. *Ol ki sini tâcdâr eyledi kendü lutfîle
Düşmenüñüñ kahryıla eylesün ol tâc-dâr*